

Л. КРАСОВСЬКИЙ:	
Із поезій.....	97
ЛЕСЬ МАРТОВИЧ:	
Грішниця.....	99
ГР. ТРЕЙМАН:	
Сарана летить!.....	104
АРТИМ ХОМИК:	
Із циклю „Всесильний доляр“ (далі буде)...	108
Я. ЖАРКО:	
В степу.....	116
АНДРІЙ ЧАЙКІВСЬКИЙ:	
З ласки родини (далі буде).....	122
ЛЕОНІД АНДРЕЄВ:	
Червоний сьміх (кінець)	149
МАРК ТВАЙН:	
Із книги ескізів.....	172
Із малярських поетів.....	179
—	
ІВАН ФРАНКО:	
Щирість тону і щирість переконань.....	101
О. ВИШНЕВСЬКИЙ:	
На переломі (далі буде)	113
М. ГРУШЕВСЬКИЙ:	
Фрази і факти.....	132
І. ПЕТРУШЕВИЧ:	
Робітничі організації в Авглії.....	138
М. ЛОЗИНСЬКИЙ:	
Українська Народня Партія:.....	145
М. ГРУШЕВСЬКИЙ:	
Меморіал Петербурської Академії.....	160
Реферат Комісії у справі знесення заборон укра- їнського друкованого слова.....	164
Історична записка К. А. Воевского.....	175
Хроніка і бібліографія..	182

Редакційний комітет:

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК
МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
ДР. ІВАН ФРАНКО.

РІЧНИК VIII.   ТОМ XXX.
КНИЖКА V.   ЗА МАЙ.

ЛІТЕРАТУРНО- НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЛЬВІВ.

З друкарні Науково-видавничого Тов. ім. Шевченка
під зап.

Реферат

Комісії у справі знесення заборон українського друкованого слова.

Комісія в справі зміни утиску українського друкованого слова під председательством академіка Ф. Е. Корша, зложена з академіків В. В. Заленського, А. С. Лапко-Данилевського, С. Ф. Ольденбурга, А. С. Фамінцина, Ф. Ф. Фортунатова і О. О. Шахматова, розглянувши всесторонно питанє, предложене комітетом міністрів Академії Наук, прийшла до висновків, предкладаних отут увазі Загального Збору. В часі своїх засідань Комісія дістала кілька цінних заміток, якими вона одначе успіла лиш на стільки покористувати ся, що вставила в свій реферат відсилачі до них у відповідних місцях; находячи-ж у тих замітках багато важного матеріалу, вона вважала корисним предложити їх як додатки до реферату.

Перші відомі нам проби вживаня української мови в письменстві відносять ся до XVI ст., в яким можна вказати хоч би на Пересопницьке Євангеліє, написане зрештою далеко не на чистій мові. Та в сім випадку важна не стільки чистота народньої мови, скільки свідомий нахил перекладачів (бо зразу розходило ся лише про переклади) до передачі тексту св. Письма і иньших книг духовного змісту в формі, доступній розуміню більшости. Коли пристосованє народньої мови до літературних потреб не переводило ся консеквентнійше і ширше не лиш у XVI, але і в XVII ст., то стараня перекладачів і письменників, що звертали ся не до са-

мих наукових праць, по часті умисно, по часті несвідомо були паралізовані істнованем загально прийнятої письменної мови, так званої славяно-руської, яка в той час підлягала вже в Росії впливови місцевої мови з більшою або меншою примішкою північних, полудневих і західних елементів, різнородних відповідно до походження пам'ятоків. Зовсім природно, що ті народні елементи втискалися мало-помалу що раз сильніше в ту книжну мову і змінюючи її різними способами довели до відрубності книжної мови Полудня від книжної мови Півночі. Взірцями тої полудневої мови можуть послужити в XVII ст. не лише численні твори богословської літератури, особливо проповіді, але також релігійно-полемічні і навіть богослужбні книги, що виходили з під пера учителів і бувших учеників „Київо-Могилянської Колегії“. До українських елементів прилучувалися на Полудні не рідко і західно-руські, т. є. по часті білоруські, по часті північно-українські, з яких іще в XIV ст. витворився канцелярський язик Литовського Князівства, а також польські, що втискалися в літературу з перекладів св. Письма і інших релігійних книг із польської мови та з судових і інших офіціальних документів правобережної України. З останнього жерела втиснулося доволі багато польщини і в чисто народню мову, яка не вважаючи на згадані вже змагання деяких популяризаторів, грала тоді далеко підряднішу роль як на Півночі тому, що українська інтелігенція XVI і XVII ст. складалася переважно з членів козацької старшини, яка виховувалася на половину по польськи, а деколи й цілком по польськи, та черпала звідти аристократичні погляди, що різко відділяли її від простого козацтва.

Описана вище українська книжна мова була занесена в другій половині XVII ст. і на Північ українськими вченими богословами, що перейшли в Москву, де їх „западництво“ найшло ґрунт, підготовлений до певної міри близькими зносинами деяких бояр із Поляками в часі внутрішніх завірюх (Смутное время) і зовсім природно, що пр. Сильвестер Медведєв писав так само, як його учитель Симеон Полоцький, із якого творів позволяв він собі навіть на дуже безцеремонні позички. Та сей вплив був лише поверховний і короткий; в певних верствах суспільства, особливо в тих, що трималися старини, він стрітився з рішучим відпором, як згіршене, основане на „единоуміи съ напою и съ римскимъ костеломъ“ тому, що багато тодішніх московських людей

кепсько відрізняли кількох ополячених українських грамотіїв від Поляків. З тої причини задля охорони „правовѣрія“ і єдності „Восточної Православної Церкви“ за Петра Великого заборонив сьв. Синод друкувати церковні книги „не согласно съ великороссійскими печатями“, „дабы не могло въ такихъ книгахъ никакой въ Церкви Восточной противности произойти“. З тої самої причини сьв. Синод не тільки не дозволив 1769 р. друкувати полуднево-руські букварі, але приказав навіть відібрати ті, що були в руках, тому, що букварі уходили в тих часах за церковні книги і друкували ся „благословеніємъ всего освященнаго собора“. Через духовенство йшло також зміцненє великоруського елементу в викладах Київської Духовної Академії, переводжене рішучо ректором Самійлом Миславським, що і вдало ся вповні під впливом доволі значної вже на той час великоруської літератури, якої мова виперла з кінцем XVIII ст. цілковито вимираючу вже славяно-руську мову. В загалі - ж українська література не підпала в XVIII ст. ніяким обмеженням, а українська народня пісня користувала ся в другій його половині широким розповсюдненєм у Москві й у Петербурзі, як видно приміром із тодішніх співаників. Правда, з того часу ми не знаємо ніяких українських літературних пам'ятників, крім комічних інтермедій і вірш ріжного змісту, поздоровних, сатиричних і любовних, але причина того лежить тільки в зазначенім висше погляді на українську мову, як на простонародню, негідну допущеня до літератури і нездібну служити їй знярядом — обставина, наслідком якої ми не находимо простої мови і в великоруській літературі поза комедію.

Першою серіозною пробою ужити чисто-українську мову для літературних цілій, зрештою серіозною радше обємом, ніж змістом, була „перелицьована“ Енеїда І. П. Котляревського, видана 1798 р., за якою пішли вже в XIX ст. його-ж комедії „Наталка Полтавка“ та „Москаль Чарівник“. У тих комедіях звертає на себе увагу між иньшим насмішливе відношенє автора до тої українсько-польсько-великоруської мови українських канцелярій, на якій написані в початку XVIII ст. і деякі твори зовсім не офіційального характеру, прим. історичні. Належить зазначити також його глибоку симпатію до української народности і української мови, якою він користувався не тільки в тих творах, але і в „Оді до князя Куракіна“. Таким симпатичним відношенєм до української народности в її чистім, не підробленім виді, якою вона проявляєть ся

в „хлопі“, Котляревський відрізняється різко від попередніх діячів української літератури і вже з тої причини належить признати його першим українським „народовцем“ та батьком української літератури і то не лише белетристичної, але й наукової тому, що він полишив рукописні „Замітки“ про деякі українські звичаї. Його приклад звернув увагу земляків на окремішности української народности, особливо в словесних її творах, і викликав багато творів віршем і прозою, написаних по українськи та перенятих співчутєм до простого народа з його етнографічними окремішностями. Першою працею що до збирання українського пісенного матеріялу був збірник князя Цертелева, що вийшов 1819 р. За ним слідували збірники Максимовича, Метлинського і довгий ряд інших, що не переривається до наших днів. Із письменників того напряду можна назвати Квітку, знаменитого оповідача, що злучив у собі характеристичні риси українського духа — гумор і чулість; Петра Артемовського-Гулака, автора бистроумних віршів; Гребінку, що писав повісти і вірші; байкаря Глібова. У Квітки ми подибуємо пробу розмови з простим народом на його мові про важні для нього питання, моральні, суспільні й економічні: се — його „Листи до любезних земляків“, числом 4. В загалі Квітка був уже в повні свідомим народолюбцем або, як би сказали про нього, коли б він жив пізнійше, українофілом що не тільки любив свій нарід, але й стремів до його просвіти без затрати відрубних його окремішностей. Про українську мову він пише Максимовичеві ось як: „Ми повинні застидати і прижусити до мовчанки людей з чудними поглядами, які проповідують голосно, що не можна писати тою мовою, якою говорить 10 мільонів, яка має свою силу, свою красу, що не може бути віддана на иньшій мові, свої звороти, гумор, іронію і все, як у голящій мові“.

Квітка був родом із Харкова, Артемовський-Гулак був професором і потім ректором харківського університета, де до занять українською мовою заохочували також Срезневський в характері професора славянських мов, Метлинський, що був тоді адюнктом, пристрасний любитель усього українського і збирач українських пісень, і Костомарів, що займав там скромну посаду підінспектора. В сорокових роках інтерес до української народности перейшов разом із Метлинським та Костомаровим із Харкова до Київа, де в 1846 року повстало Кирило-Методієвське братство під председательством Костомарова з уділом Біловерського, Миколи Артемовського-Гулака, Навроцького, до яких

прилучили ся трохи пізнійше Маркович (пізнійше муж знаної письменниці Марка Вовчка) і ин. Українофільство того товариства носило демократично-освободний характер виражений в боротьбі з кріпацтвом, і опирало ся на панславістичних основах, бо його члени мріяли про єдність між славянськими племенами, серед яких вони домагали ся самостійного становища для Українців. Та правительство признало такі мрії політично небезпечними і покарало більше або менше тяжко його членів, а навіть декого з їх близьких знайомих, прим. Куліша і Шевченка. Що тикаєть ся великоруських письменників, то одні з них не звернули ніякої уваги на своїх українських братів, иньші знов не тільки віднесли ся до них прихильно, але й давали їм місце в своїх виданях. Так статя Квітки проти Максимовича про українську правопись, зрештою писана по великоруськи, появилася в „Маякѣ“, а його українські оповідання: „Салдацький патрет“ і „Божі діти“ надруковані в „Утренней Звѣздѣ“ і в „Утренней Зарѣ“; кілька байок Гребінки надруковано в „Утренней Звѣздѣ“, а його переклад „Полтави“ Пушкіна — по части також там, а по части в „Московскомъ Телеграфѣ“. Свій альманах українських творів різних авторів збирав ся Гребінка випускати частинами при „Отечественныхъ Запискахъ“ Краєвского, але найшов перешкоду в Белінским, що завідував відділом літературної критики. Відношене цензури до української літератури було таке саме, як і до великоруської. „Байки“ Глібова найшли собі місце навіть в офіціальних „Черниговскихъ Вѣдомостяхъ“. Так отже Українці, як народовці і демократи, находили собі в початку XIX ст. до 40-вих років співчутє природно лиш у тих великоруських письменників, що були найвільнійші від західно-аристократичного відтінка, властивого значній частині великоруської літератури 20-их, 30-их і початку 40-их років, т. є. у тих, що уходили в очах своїх противників, і по части справедливо, за вістунів реакції. Тим поясняєть ся згіршливий і навіть ворожий погляд на них „западників“, що проявив ся особливо різко в неzasлуженій і крайне сторонничій рецензії Белінского з нагоди збірника „Ластівка“, виданого Гребінкою в 1841 р.: „Хороша литература, которая только и дышетъ, что простоватостью крестьянскаго языка и дубоватостью крестьянскаго ума“! Навіть учений видавець і коментатор Белінского, С. А. Венгеров, поясняє сей згіршливий відзив знаменитого критика його „безсознательно-пренебрежительнымъ отношеніемъ къ мужицкому и простонародному“, яке видно

в нього і в інших випадках. Ся аристократична закраска, замітна в великоруській літературі аж до 50-их років, не була очевидно чужа й українській інтелігенції, що числила в своїх рядах багато потомків козацької старшини, але не виявляла ся на українській мові власне тому, що ті аристократи, правдиві і самозванчі, тягнули до своїх великоруських товаришів і вважали обовязковою погорду до протонародньої мови, якої, сказавши до річи, деякі в них і не знали. Через те в справі демократизму українська література перегнала великоруську на 50 літ. Звідси й відповідна близькість старших українських письменників до тих великоруських, що тішили ся негарною репутацією у московських і петербурських лібералів. Але в дійсности українська література до половини 40-их років відзначала ся від великоруської власне лише своїм глибоким, консеквентним демократизмом, що в повні зрозуміле, бо українську народність представляли тоді тільки низші верстви; а в інших своїх стремліннях і в складі своїх діячів українська література була так само ріжнородна, як великоруська. Робітниками на її ниві являли ся люди найріжнородніших напрямів і станів: Котляревський — офіцер, рішучий монархіст і консерватист, Квітка — дідич, також таких самих поглядів, Петро Артемовський-Гулак — професор російської історії і також ні трохи не вільнодумець, Гречулевич (якого проповіді у другім виданю були привитані „Русскою Бесѣдою“, орґаном московських славянофілів кінця 50-их років) — сьвященник, що щиро заходив ся над духовною просьвітою своїх вірних, які говорили тільки по українськи, і т. д. Буря, що скоїла ся над Кирило-Методієвським брацтвом приблизне таким самим способом, як над кружком Петрашевского, показала великоруським лібералам, що Українці — то не самі нетямучі і закостенілі мужики та любителі тих мужиків із усею їх темнотою, а правительство добачило в намірах брацтва признак того, що шкідливі течії проникли і в ту, доси — як воно думало — індиферентну верству, і навіть переборщило значіне того відкриття. Та в дійсности і Кирило-Методієвське брацтво не було такою характеристичною появою, з якої можна би було означити відрубні риси тодішнього українофільства: головною прикметою того напрямку був просто літературний і народньо-виховуючий рух полудневої галузи руського народа, яка признала себе етнографічною величиною, окремою від північної галузи, що мала свою самостійну минувшину

і через те набула права на розвиток не тільки тих прикмет, якими вона зближається до руського племені в загалі, але і своїх окремішностей від політично пануючої його часті, зовсім так само, як та пануюча часть розвиває свої окремішности від своїх полудневих співплемінників, — рух, що вспів уже дещо витворити в користь полуднево-руського народу, значить, в користь цілого руського племені.

Після всього сказаного буде зрозуміло, скільки життя й енергії повинно було внести в діяльність заступників української народности те пробуджене цілої російської суспільности, яким визначається друга половина 50-их років. Все те, про що ще недавно ледви сміли мріяти передові російські мужі, здавалося, готово було сповнитися. Почалися розмови про близьке визволене селян. Коли вицікуване того великого правительственного акту розбуджувало найсвітліші і далеко йдучі надії серед Великорусів, то який же був настрій українського народу, і в його діячах, цілковито відданих демократичним ідеалам, і в селянській масі, що пам'ятала ще свободу відібрану в неї всього сто літ із чимось тому назад? І ось перед початком 60-их років ми бачимо небувале оживлене в українській літературі. Почало появлятися багато книг різнородного змісту на українській мові не тільки на Україні, але і в Москві, в Саратові, особливо ж у Петербурзі. Так у 1857 р. появилися перші оповідання Марка Вовчка, що представляли сумне положення українського простонароддя, головню кріпаків; драматичні твори Ващенко-Захарченка; збірник Миколи Гатцука „Вжинок рідного поля“, друкований у Москві, в друкарні Каткова, видуманою впорядчиком азбукою, якої він тримався і в своїй північній книжці (1863 р.) „Українська абетка“. Надрукований у тім самім 1857 р. по великоруськи історичний роман Куліша „Чорна Рада“ (в „Руской Бесѣдѣ“) вийшов і по українськи в 1859 р., коли вийшов і „Малоруський літературний збірник“ Д. Л. Мордовця і ин. Між 1860 і 1863 р. включно видано кілька дешевих книжочок для просвіти простого народу: букварі („граматки“), як „Домашня наука“ Шейковського, відомости з космографії і природничих наук, як „Дещо про світ Божий“ і т. и., і сам Катков збирав гроші на такі видання. В 1861—1862 виходив науково-літературний журнал „Основа“ під редакцією Білозерського. В тім самім 1861 р. поручено було офіційально Кулішеви перекласти на українську мову „Положеніє о крестьянахъ“. Можна

було надіяти ся повного розцвіту української літературної мови, оправданої початкової науки українського простого народа при помочи його рідної мови...

Правда, під той час на горизонті внутрішньої політики збирали ся чим раз частійше грізні хмари, з яких можна було надіяти ся грому, але не в сторону України. А тимчасом та буря неждано негадано обірвала ся по части і на ній. Для виясненя сього дивного „похмелья во чужомъ пиру“ належить вернути ся від 1863 р. кілька літ назад. В ту саму пору, як Росія приготувляла ся до визволеня селян, Польща мріяла про визволенє з під російського ярма, і польські дідичі правобережної України задумали покористувати ся тими надіями для цілій польської справи, переконавши правительство, що визволенє селян поведеть ся лиш тоді, коли вони будуть доволі просьвічені, і випросивши таким способом дозвіл на закладанє сільських шкіл при дідичівських дворах. В Києві повстало майже шкільне товариство для розширеня польщини в селянській верстві. Київські студенти Українці відповіли на ті вгади в 1859 р. закладанєм недільних і иньших приватних шкіл, до яких швидко прилучила ся народня школа в Білій Церкві, відкрита за почином о. Лебединцева, катехита тамошньої гімназії, опісля протоєрея Софійського собору, оборонця уживаня української мови при научуваню простого народа і в пропсвіді і перекладу сьв. Письма на сю мову. В тих школах учено і на українських і на великоруських книжках. Поляки обвинуватили тоді учителів тих шкіл у підюджуваню селянства до революції, прозиваючи їх при тім хлопоманами, — прозвіщем, прикладаним опісля до українофілів і деякими великоруськими „охранителями“, хоч воно було винайденє польськими дідичами для означеня своїх власних демократів. Попечитель київського наукового округу, М. І. Пирогов підсьміював ся над тими доносами, висновуючи з них лиш те, що школи, значить, розвивають ся гарно; та адміністрація дала себе піддурити, наслідком чого були такі дивезні явища, як приміром, що Кулішева „Граматка“, свобідно продавана на лівім березі Дніпра, була заборонена на правім. Неправдоподібне, але правдиве, що Поляки в боротьбі з українськими недільними школами найшли собі сторонників серед висшого київського духовенства. Спільними силами того чудного союзу був усунений з київського університета щирій прихильник недільних шкіл, популярний між студентами професор російської історії Павлов, що був по назна-

ченню Пирогова інспектором тих шкіл, але накликав на себе неприязнь київського, опісля петербурзького митрополита Ізидора своїм вільнодумством, яке дозволило й Полякам окричати його безбожником та космополітом. Немов на те, аби зміцнити неприродність того походу проти української школи, до числа її ворогів приступила і редакція жидівської газети „Сіон“, яка й перша обвинуватила Українців у „сепаратизмі“. Те слівце було заразієнько підхоплене Катковим і, на жаль, Іваном Аксаковим. На ту пору, в 1862 р., випали петербурські пожежі, які Катков приписав у значній мірі недільним школам. Наслідком такого доносу замкнено ті школи в цілій Росії, і до 1863 р., коли вибухло польське повстанє, в полуднево-західній Русі опинила ся народня просьвіта майже цілковито в польських руках. Правда, в 1862 р. ще тримала ся руська школа в Білій Церкві, і київський митрополит Арсеній приказав сьвященникам своєї митрополії заводити приходські школи, але в ту пору, як і тепер, ті школи значили ся більше на папері, а де й були, ледви животіли нужденно. Одначе петербурські українофіли тим менше падали духом, що найшли енергічного оборонця української народньої просьвіти в особі міністра нар. просьвіти Головіна, назначеного по рекомендації розумного, осьвіченого і ліберального великого князя Константина Николаєвича. Головін рішучо стояв за допущенєм української мови до низших шкіл і за ширенєм евангелія в українськїм перекладі, яке й було перед тим предложене Морачевським правительству для дозволу. Для підготовлення народніх учителів була отворена в Київі „Временная педагогическая школа“, в якій більшість доцентів, і при тім добровільних та безплатних, складала ся зі студентів, що вчили недавно в недільних школах; та урядженє сільських шкіл, думку про які селянство приймало прихильно, не могло збути ся без співучасті дідичів, а на неї очевидно не можна було числити. Видаванє українських книжок ішло по давньому і дехто з українофілів почав добивати ся навіть заведеня української мови в українські школи не як помічної, але як головної, і для піддержаня сих домагань була надрукована в „Журналѣ Министерства Народнаго Просвѣщенія“ статя Лавровского про самостійність української мови („Обзоръ замѣчательныхъ особенностей нарѣчія малорускаго сравнительно съ великорусскимъ и другими славянскими нарѣчіями“). Одначе заходи Головіна чим раз частійше розбивали ся о супротивленє міністра внутрішніх справ Валуєва, і сьв. Си-

нода з митрополітом Ізидором на чолі. В письмі до Головіна з 18 липня 1863 р. Валуєв виступає проти його заступництва за права української мови вказуючи, що буцім то такої мови й нема, а називають українською великоруську мову, лише попсовану польською, та що наміри Українців не тільки сходять ся з намірами Поляків, але ледви чи й не визвані польською інтригою. Коли не були би знані дійсні дати тодішніх подій, трудно було би повірити, що се сказано в пів року після появи польських повстанчих ватаг. При порівняно доносів тих самих Поляків, які тоді вже в повні розкрили свої карти, мимовільно нагадують ся знамениті слова ксьондза в комедії Бомарше: „Брешить, брешить; із того все хоч дещо лишить ся.“ Та дуже правдоподібно, що думка про адуку українського літературного руху з політичним польським піддана не діячами будучого повстаня, що було би й дивне, але що справа не обійшла ся без участі таких осіб, що знали близько ще недавно перед тим модне серед українських Поляків „балагульство“ і „козакофільство“, що полягало на зверхнім наслідуваню українських селян та давніх козаків, а що відбило ся в творах Мальчевского, Залєского, Чайковского (Садикпаші) і особливо — Тимка Падури, які не довели одначе до найменьшого зближеня між польськими дідичами і їх українськими кріпаками. Як би там не було, а вороги духової самостійности українського племена, і чужі й свої, добили ся того, що українській літературі задано тяжкий удар. Цікаво, що безпосередню його причиною не був ніякий протидержавний твір на українській мові, але згаданий висше переклад євангелія, старанно, побожно і вміло dokonаний інспектором ніжинського ліцея, Пилипом Семеновичом Морачевським, який дивив ся на свою працю як на богоугодний подвиг. Коли той переклад, горячо одобрений і поручений Академією Наук, передано під благословенє сьв. Синода, він був звідти висланий для оцінки і відзива калужському єпископови Якову Миткевичови, шефови жандармів князеви Долгорукому і київському генерал-губернаторови Анненкову. Перший з них із разу схилив ся до одобреня праці Морачевського, але опісля піддавши ся постороннім впливам, оголосив його непотрібним побіч великоруського перекладу, зрозумілого буцім то кождому Українцеві; другий висловив ся умірковано і неозначено; третій признав переклад „опаснымъ и вреднымъ“ тому, що істнованє окремої української літератури, якої дозвіл впливає з дозволу надрукованя сьв. Письма на українській мові,

потягне за собою відірване України від російської держави (чим, скільки відомо, повторив докази свого попередника, Васильчикова). Нема що й додавати, що св. Синод не дав свого благословення на оголошене перекладу Морачевського. Але справа не обмежила ся тою відмовою. Думка, висловлена Анненковим, увійшла в ужите деяких правительственных сфер і 20 червня 1863 р. вийшло розпоряджене міністра внутрішніх справ, удостоєне царського одобрєня, про здержанє друкованя релігійних книг і учебників на українській мові так, що ужите тої мови, як і сказано виразно в розпорядженю, полишило ся дозволеним тільки для красної словесности. Даремні були протести Головіна: Валуєв відповів на них згаданим висше письмом, а його розпоряджене було швидко потверджене дорогою порозуміня між ним і шефом жандармів.

Українська література, повна надій на красшу будучність, була від разу здавлена: її діячам, не вважаючи на ріжнородність їх талантів, полишало ся задовольати ся писанєм нешкідливих, але й безхосєнних оповіданєчок і віршів, а коли вони хотіли подати народови яєсь поученє з царини сільського господарства, моральних питань або чого будь із круга відомостей, доступних і потрібних простолюдинови, то були змушені наперекір властивости предмета і напрямови своїх здібностей, предклатати тає поученє в белєтристичній формі, з чого не мало примірів, сьмішних для непосвяченого в ту тайну і глибоко сумних та прикрих для того, хто її знає, не трудно навести аж до останніх часів.

(Конець буде.)

Переклав *В. Гнатюк*.
